

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

Олена ЖОРНОВА

СУБ'ЄКТ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: НАУКОВО- ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИМІРІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

«Час завмер для нас – до дії неохочих...»
Юрій Завгородній, «Невдала втеча»

У статті визначається змістовна сутність суб'єкта соціокультурної діяльності як актуального параметру привнесення змін у вищу освіту. Окреслено відмінності соціокультурної діяльності, схарактеризовано її суб'єкта у площині культурних опозицій. Сформульовано також основні положення, що зумовлюють сферу прикладання зусиль суб'єктом соціокультурної діяльності.

Стадіально значущі зміни (Е.В. Сайко) у сучасному суспільстві відбиваються на дослідженнях у сфері гуманітаристики відкриттям нового аспекту проблеми особистісного самоздійснення, а саме цілеспрямованого перетворення пересічною людиною щоденного існування. Глобальні кризи сьогодення переміщують питання, пов'язані з визначенням сутності і значущості таких перетворень через суб'єктний вплив із площини академічних напрацювань у площину практичну. Це є свідченням усвідомленості науковим загалом того, що відповіді на них вирішують майбуття людства (О. Ахієзер, А. Назаретян, В. Шинкарук, Б. Юдін). Вибудована в парадигмі постнекласичної науки антропоцентрична футурологія стверджує визначальну роль суб'єкта у винайденні подальших способів людського існування. У розробці паліативних моделей майбутнього на засадах універсальних тенденцій розвитку цілеспрямована активність суб'єкта, яка постійно збільшується, виступає фундаментальним, закономірним та створювальним фактором [1, 235]. Зважаючи на зазначене, найбільш потужний за силою

та масштабами впливу на формування молодого покоління інститут вищої освіти мусить вимірювати свою результативність набуттям студентами досвіду зреалізовувати здатність особистості цілеспрямовано діяти у напрямі запобігання культурній деградації [2].

Проблема репрезентації науковим знанням суб'єкта на сьогодні є однією з найбільш складних, насамперед, через відсутність чіткого визначення і розуміння суб'єкта діяльності як цілісності. До цього додається ще й наявне різнопланове коло суперечностей в його характеристиці й поясненні [3, 4]. Вбачання «вихідного парадоксу» в понятті предметної діяльності власне у самому фундаменті людського буття (В. Біблер) призводить до твердження, що людина не збігається із своєю життєдіяльністю. Саме це уможливує її змінність, відстороненість від неї. Отже, сутнісно перетворювальні дії людини не слугують ознакою становлення останньої суб'єктом. Слід також зазначити, що ідея відмови від концепту «суб'єкта» через проголошення його смерті, успішно зреалізована у гносеологічних та соціально зорієнтованих методологіях постмодернізму (Р. Барт, Ж. Батай, Ж. Дельоз, Ж.-Ф. Ліотар, М. Фуко), на сьогодні розглядається у версії «воскресіння суб'єкта», центруючи в такий спосіб інтерес до феноменів індивідуальності [4].

Привертає увагу факт широкого введення останнім часом до наукового обігу таких понять, як «суб'єкт життєдіяльності», «суб'єкт життя», «суб'єкт предметної діяльності», «суб'єкт пізнання», «суб'єкт творчості», «суб'єкт культури», «суб'єкт ідеології», «суб'єкт свідомості/самосвідомості», «суб'єкт освіти». Ними позначено формат існування сучасника як індивіда й особистості, засвідчене нове знання про людину. Шлях подальшої диференціації у визначенні суб'єкта як цілісності призводить до обговорень можливого співвідношення різнопланових визначень «суб'єкта» [3, 4].

Уникнення недоцільної дефрагментації самого поняття суб'єкта, яка за означених обставин стає цілковитою реалією, на наш погляд, уможливується завдяки знаходженню підстав для вимальовування сукупного обрису суб'єкта у всій широті життєдіяльності людини як індивіда й особистості. Таким тлом, вважаємо, є акції людини, проявлені щоденно як звична та звичайна активність, при цьому усвідомлені нею як спрямована вибудова свого існування. Саме під таким кутом зору нами розглядається соціокультурна діяльність. Завданням даного допису є означення змістовної сутності суб'єкта соціокультурної діяльності як одного з актуальних вимірів резону привнесення змін у вищу освіту. Для його вирішення спочатку більш глибоко охарактеризуємо власне соціокультурну діяльність та її відмінності від інших проявів людської активності, потому зосередимо увагу на окресленні домінант у визначенні суб'єкта і його місії, а також саморепрезентації як вияву власних зусиль у площині культурних опозицій. Наступним стане визначення реалій сучасного повсякдення, які наразі утворюють умови здійснення суб'єктної активності, й на завершення сформулюємо основні положення, що становлять сферу суб'єкта соціокультурної діяльності.

Вихідним для розкриття поняття суб'єкта соціокультурної діяльності є розуміння останньої як довільної активності, яка:

- а) розгортається у звичному для людини форматі щоденних дій;
- б) реалізується як освоєння і привласнення сенсу існування;
- в) практично втілюється через дії носіїв та ре/трансляторів цього сенсу.

Переважає більшість людської спільноти належить саме до означених носіїв та ре/трансляторів, становлячи пересічний загаль. Підставою цього твердження для нас слугує переймання ними однією й тією ж проблемою, побутовий формат якої репрезентує питання: «В чому сенс життя?». Саме постановка людиною перед собою цього питання та пошук відповідей на нього надає їй пересічності, оскільки непересічність забезпечується долученням до того знання, яке і визначає, і пояснює сенс людського існування (прикладом є наш сучасник Далай-лама XIV Тензин Гьяцо). Відтак, актором соціокультурної діяльності є пересічна людина. Ґрунтом, на якому розгортається така діяльність, стає актуальний досвід спільного існування, який в організованому вигляді визначається як соціокультурне знання. Зрештою, соціокультурна діяльність вбирає в себе всі перетворювальні акти пересічного загалу, якими є звичні дії з вияву і втілення сенсу щоденного існування.

Важливим розмежуванням соціокультурної та інших діяльностей є сфера їх активності. Якщо в інших діяльностях вона підкреслює особливості її здійснення, то в соціокультурній, навпаки, засвідчує її звичайність. Із цього випливає наступне положення: якщо в інших діяльностях сфера активності обмежується часовими і просторовими рамками через особливості та специфіку її здійснення, а також обмежує і коло самих акторів, то в соціокультурній діяльності вона позбавлена цього. Наприклад, для педагогічної діяльності, і тільки для неї, сферою актора-вчителя є навчально-виховний процес у закладах освіти. Межами сфери активності вчителя є: часові – режим навчання, просторові – територія навчання. Суб'єкт іншої діяльності – чи то інженер, політик, кухар та ін. – позбавлений можливості безпосередньо виявляти свої здатності до перетворення навколишнього через зміну навчального процесу. Сферою активності актора соціокультурної діяльності є щоденне існування, яке доступне для змін всім і кожному, всюди і завжди. Так, сучасне споживання мистецтва може здійснюватися через прослуховування музичних творів завдяки побутовій аудіо апаратурі будь-ким, будь-коли, скільки і де завгодно, тобто споживач мистецтва як актор соціокультурної діяльності не зазнає обмежень вияву своєї активності ні в часі, ні в просторі і, крім того, відсутні регламентації щодо її виконавця [5; 6].

Одна з найбільш значущих особливостей соціокультурної діяльності – це її здатність перетворюватися власне на самоціль. Іншими словами, процес її здійснення може виступати метою. Цінність самого процесу та втіхи від нього стають сильнішими від задоволення його результатами, їх значимості,

хоча і не підміняють одне одного. Позитивним у такому перевтіленні є те, що актор набуває можливостей відчутти не міфічну користь від результатів своєї активності, які, почасти лише задекларовані, проте не пережиті емоційно, а й переконатися в її актуальній користі вже під час здійснення. Отже, можливе перенесення цільових акцентів у соціокультурній діяльності з результату на процес забезпечує наочну демонстрацію користі від власної довільної активності.

На наш погляд, з'ясування змістовної сутності суб'єкта соціокультурної діяльності як актора, перетворювача, для якого власна життєдіяльність стає предметом здійснення всієї сукупності таких акцій, доцільно розпочати з аналізу напрацювань діяльнісного підходу (А.К. Абульханова-Славська, А.Г. Асмолов, А.В. Брушлинський, С.П. Іванов, Д.А. Леонтьєв, А.В. Петровський, В.А. Петровський, Е.В. Сайко та ін.). Але перед цим зауважимо, що обернена в ідеологічні прояви у сфері соціальних відносин ідея «смерті суб'єкта» втілюється у форматі тотальної детермінованості індивіда соціальними структурами. Втім, пошук суб'єкта можливим видається виключно у соціальному просторі, а обговорення проявів таких характеристик – у напрямі усвідомлення легітимності такої особистості в суспільстві [7].

Повертаючись до окреслення домінант діяльнісного підходу, зазначимо, що, по-перше, такими вихідними положеннями є:

- суб'єктом може бути тільки людина. Ним не народжуються, а стають. Для того, щоб це відбулося, людина має знаходитися на найвищому рівні активності, цілісності та автономності [8];
- набуття суб'єктності відбувається в процесі опанування вже наявного в громаді досвіду спільного існування. Глибинне входження, «вростання» (В. Слободчиков, А. Шувалов) у світ таких нормативно-ціннісних приписів відбиває поняття соціалізації, яке доповнюється поняттями інтерналізації, інкультурації, акультурації [9, 211-212]. Вияв своєї іншості у спосіб привнесення змін в усталене повсякдення позначається через поняття індивідуалізації як власного витлумачення вже громадсько оформленого регламенту щоденної активності;
- становлення діяльності і суб'єкта є соціальним рухом, який вони ж самі і обумовлюють. Результатом цього є поява предметів, які несуть загальнозначущі смисли, і через їх освоєння, присвоєння та проектування реалізуються особливі зв'язки суб'єктів;
- головним у становленні суб'єкта є загальнозначущість, загальність діяльнісних актів, які здійснюються у просторі людських взаємин. Суб'єкти виступають за [3, 5] як носії мислення, уяви, проєктивної і створювальної діяльності.

Результатом такого бачення реалізації людиною своєї місії суб'єкта став започаткований приблизно із другої половини минулого століття новий формат впливу діяча на об'єкти перетворення. Відомо, що пов'язаність

людини як суб'єкта діяльності з об'єктом визначається як єдина неподільна система, вони співвідносні і не існують одне без одного (С.Л. Рубінштейн). Активність суб'єкта, власне, спрямовується на зміну-перетворення навколишнього, яке і конкретизується у вигляді об'єкту. Відтак, стверджують суб'єкт-об'єктні відносини як односторонній вплив суб'єкта на об'єкт. Ці традиційні погляди на відносини суб'єкта й об'єкта доповнилися так званим суб'єкт-суб'єктним підходом.

За цим підходом, вплив суб'єкта змінює не тільки об'єкт, але і сам суб'єкт. Найбільше поширення цей підхід набув при осмисленні педагогічного впливу як спрямованого розвитку особистості учня. Відзначаючи, що змінений учень не може не позначитися на необхідності привнесення змін у активність учителя, і, зрештою, й самого вчителя (бо активність є лише відбиттям сутнісних характеристик людини), вплив суб'єкта на об'єкт (учителя на учня) визначають як двосторонній, тобто у процесі педагогічної діяльності і суб'єкт, і об'єкт зазнають впливів одне на одного, що і дає підстави розглядати кожного з них і як суб'єкта, і як об'єкта. Отже, вчитель і учень з позицій суб'єкт-суб'єктного підходу розглядаються як:

- педагог як суб'єкт: особистість, що впливає на життєдіяльність учнів;
- педагог як об'єкт: людина, що змінюється у процесі педагогічної діяльності;
- учень як об'єкт: індивідуальність, що перетворюється відповідно до педагогічної мети;
- учень як суб'єкт: особистість, що розвивається і здатна до засвоєння соціокультурної нормативності [10].

У сучасному науковому знанні виділяються принаймні два основні погляди на спрямоване, тобто педагогічно кероване вибудовування взаємин у контексті їх осмислення як сенсу людського існування, як способу побудови спільної життєдіяльності у світі культури. Зупинимося на них.

Перший із них репрезентований доробком відомого російського філософа, академіка РАО Ф.Т. Михайлова. Учений, розмірковуючи про смисл афективно прожитого, постійно відтворюваного усіма видами народної самосвідомості людського буття, обґрунтовує його через поняття породжувальних і зберігаючих стосунків, а також визначає це першим постулатом загального людинознавства. Його формулювання дається автором і у формі розгорнутого судження, і в більш «теоретичному» викладі. Ф. Михайлов стверджує, що:

- відносинами, які породжують і зберігають людину, було, є і назавжди залишиться ставлення до суб'єктивності інших людей;
- ці відносини спрямовані на пошук спільних почуттів, думок, погоджень («со-чувствія, со-знання, со-гласія») у спів-дії з людьми;
- ці відносини мотивують поведінку і того, хто відноситься, і того, до кого відносяться;

- ці відносини здатні забезпечити розширене відтворення життєвих ресурсів;
- ці відносини здатні забезпечити також і головні умови його здійснення: людську спільноту, яка самоорганізується, та креативну, когнітивно духовну, духовно-практичну його продуктивність [11, 46-47].

Породжувальні відносини, як і будь-які інші, включають три елементи:

- те, що відноситься;
- те, до чого воно відноситься;
- їх зв'язок.

Вони як активні «дійові особи» з рівною необхідністю утворюють свою єдність і цілісність завдяки своїй оберненості. Зв'язка об'єктивно представлена засобами здійснення відносин, якими є звернення людей одне до одного, до самих себе на триєдиній мові: вербальній, пластично-образній і музичній. Усі знаряддя праці, її предмет, а зрештою, і всі навколишні предмети, явища і процеси є комбінацією цих іпостасей триєдиної мови. Із цього автор виводить першу теорему: звернення людей одне до одного роблять зовнішніми («овнешняють») для них самих та для інших афективно-сміслові мотиви цієї дії і, таким чином, водночас формують єдність індивідуальної, суб'єктивної та надіндивідуальної (інтерсуб'єктивної) реальності простору їх спілкування. Їх переконливе доведення від протилежного обґрунтовує те, що реально-ідеальний простір духовно-практичної культури людей або поле ідеально-реальної інтерсуб'єктивності утворюється через наповнення простору спілкування тим, що створене і пережите людьми.

Учений, продовжуючи свої розмірковування, підкреслює, що моральні почуття, моральна спрямованість слова і дії є атрибутами людського способу життя. Якщо саме вони утворюють простір спілкування, в якому людина і знаходить увесь світ, то авторське резюме полягає у такому: не завадить уважно поставитися до слова, знака, предмета і знаряддя праці, образів природних і суспільних явищ та вдивитися в них [11, 48-49]. Піддаючи критиці підходи до навчання мовлення не як до живого процесу висловлювання думки і почуттів («живого мовлення»), а як до навчання мові знаків і правил їх поєднання у штучно-функціонально обмежений технологічний текст, автор робить висновок із першого постулату загального людинознавства про те, що будь-яка здатність душі людини народжується і зберігається, розвивається як її внутрішній суб'єктивний стан тільки «у просторі зустрічі та взаємного мовлення вікових когорт і поколінь» (переклад мій – О.Ж.) [11, 51-52]. З даного висновку випливає завдання педагогів, психологів, усіх, хто причетний до освіти, – формування простору людського спілкування, поза межами якого унеможлиблюється існування людини.

Інший погляд репрезентовано А.М. Бойко через розробку поняття виховуючих відносин на ґрунті теоретичних положень В.М. М'ясищева та філософсько-психологічної концепції С.Л. Рубінштейна. Вважаючи ці відно-

сини першоосною та найважливішою умовою формування особистості, науковець досліджує їх як категорію педагогічної науки та шкільної практики. Відмежування виховуючих відносин від виховних відбувається на засадах їх формування: якщо перші спрямовуються на досягнення виховної мети і свідомо формуються вихователем, то другі виникають між вихованцем та оточенням «неминуче й об'єктивно» [12, 24].

Основними компонентами виховуючих відносин А.М. Бойко визначає дії, поведінку та емоційно-вольову сферу суб'єктів виховного процесу, зазначаючи, що зміна становища вчителя й учня як суб'єкта й об'єкта забезпечує успіх педагогічної взаємодії. При цьому такі послідовні переходи визначаються вчителем, як і педагогічна мета та засоби, які лише коригуються, хоча й активно, учнем. Витлумачення виховуючих відносин як двостороннього процесу підводить до ствердження їх позитивного впливу на діяльність виховника й вихованця [12, 45-51].

Науковцем ґрунтовно розроблено класифікацію виховуючих відносин. Виокремлюючи їх типи за метою і спрямованістю взаємодії, її змісту, способів організації, семантики й характеру, А.М. Бойко розглядає виховуючі відносини не як статичні, а в розвитку. Це і дає змогу розподілити їх за такими рівнями:

- співпідпорядкування;
- співробітництво;
- співтворчість [12, 59-65, 75-87].

По-друге. Погляд на людину як предмет для своєї ж діяльності тягне за собою розуміння того, що остання вже на вихідному етапі має бути само-скерованою. Що з цього випливає? Спільним і для суб'єкт-суб'єктного, і для суб'єкт-об'єктного витлумачення відносин є те, що об'єкт визначається завжди ззовні суб'єкта. Якщо повернутися до раніше розглянутих відносин «вчитель – учень», то можна зазначити, що хай скільки завгодно разів учитель буде не лише впливати на учнів, але й водночас відчувати їх вплив на собі, а, відтак, будуть змінюватися і він, і його учні, та все ж ці зміни будуть результатом дій ззовні. Таким чином, суб'єкт-суб'єктні відносини у процесі педагогічної діяльності є зміною позиції суб'єкта на об'єкт і у зворотному напрямку припустимо, і кожної миті, аж до такого стану, що їх буде складно і майже немисливо розвести, але все-таки, за своєю сутністю таке перетворення є наслідком зовнішніх впливів.

Проте, якщо актором соціокультурної діяльності є звичайна людина, а відносини, що виникають при цьому, є суб'єкт-суб'єктними, то постає питання: на кого або на що сьогодні впливає пересічний сучасник? Як відомо, останній знаходиться поза прийняттям глобальних соціально-політичних, економічних, культурних, екологічних рішень, які не тільки діють на його існування, а, більше того – визначають його. Практика загальнонародних обговорень тих чи інших проблем, демократичних виборів,

виступи окремих об'єднань та угруповань, якою б масовістю та систематичністю ці акції не відзначалися, утворюють тільки ілюзію причетності всіх і кожного до доленосних рішень, якої досить швидко позбавляється пересічний загал. Разом з цією ілюзією втрачається і віра у доцільність та цінність соціально важливих справ, їх реальних прагнень.

Як така ситуація викреслення пересічного загалу з кола соціально активних і відповідальних осіб позначається на перебігу соціокультурної діяльності? Насамперед, зацентруємо увагу на негативних і позитивних реаліях спільного існування як наслідків обговорюваної ситуації. Ними є:

а) *негативні*

- деструктивне засвоєння культурного досвіду як привласнення ситуативно необхідних знань;
- перебільшена увага до споживання як залучення до поглинання невідтворюваних ресурсів;
- пасивність вибудови власної життєдіяльності як опозиція до необхідності вчинкової реалізації сенсу життєдіяльності;
- зосередженість на цінностях комфорту та престижу як обмеженість самоствердження;
- делегування відповідальності за майбутнє як екстернальний локус контролю;

б) *позитивні*

- становлення нової регламентації життєдіяльності в соціокультурному середовищі як унаочнення тенденцій формування нового формату актуальних нормативних приписів;
- усвідомлення вичерпаності взірця технократичного суспільства як визрівання нового ідеалу;
- формування позитивного ставлення до світу як спрямованість на діалогічне вибудовування взаємин;
- визнання багатозначних рішень у мультикультурному просторі як уникнення, запобігання зменшенню культурного розмаїття.

Власне говорячи про перетворення в контексті соціокультурної діяльності, нами розуміються дії її актора – пересічного громадянина, активність якого спрямовується на зміну власного існування через вплив на самого себе. Перефразовуючи відомий вислів, сутність такого впливу може бути репрезентована в образному виразі: «Зміни себе – і ти зміниш увесь світ».

Таким чином, об'єктом соціокультурної діяльності є щоденна життєдіяльність, яка зазнає впливу від самого актора. Відповідно до цього відносини у процесі здійснення соціокультурної діяльності можуть бути позначені як самооб'єктні. Особливостями їх формування є:

- можливість впливу, не обмежена ні часом, ні простором;
- емоційне ставлення до об'єкта;

— вплив суб'єкта здійснюється за допомогою відносин з оточенням.

Із цього погляду, вплинути на себе означає: через взаємини зі світом зазнати самозмін. Атрибутом таких взаємин є соціокультурний контакт, досліджений автором [13]. Взаємини у просторі соціокультурної діяльності набувають характеру взаємо-, спів- розуміння, допомоги, дії. Суспільним тлом для останніх слугує сьогодення, ознаками якого С. Кримський вважає:

- доведеність неможливості побудови на Землі раю яскравими проявами ситуації абсолютного зла та зіткненням всесвітньої історії з феноменом абсолютної помилки. Зазначене принаймні не скасовує можливість запобігання Пеклу;
- утворення між цивілізацією та екзистенцією загрозливої колізії, бо перша «...робить людей богами раніше, ніж вони стають гідними статусу людини» [14, 469];
- нагальне завдання збереження людської автентичності як акцентування духовності, звернення до вищих цінностей;
- розгортання проблеми збільшення духовості в універсальному та національно-регіональному ракурсах через ставлення до націй як до неповторної іпостасі людства;
- обмеженість розвитку діяльності та соціального прогресу саме через дефіцит людських якостей;
- здатність постіндустріального суспільства формувати інформаційно-рольові сітки функціонування, вузловими моментами яких є міра компетентності суб'єктів дії;
- вбачання в моральному розумі стратегічного ресурсу людства [14, 466-467]

Види суб'єкт-об'єктних відносин в узагальненому вигляді можуть бути представлені від одностороннього перетворення як зміни об'єкта суб'єктом через взаємне перетворення, як зміни суб'єкта під впливом зміненого об'єкта, що набуває якостей суб'єкта до самоперетворення, як зміни суб'єктом самого себе.

Розглянемо можливі дії суб'єкта в контексті вищевказаних видів взаємин на прикладі діяльності вчителя для залучення учнів до споживання мистецтва. При вибудові суб'єкт-об'єктних відносин учитель як суб'єкт діяльності спрямовує свій вплив безпосередньо на учнів – об'єкт діяльності: наприклад, він організовує відвідування закладів культури. Суб'єкт-суб'єктні стосунки вимагатимуть від учителя розуміння того, що, долучивши учнів до мистецтва, він і сам зазнає змін, бо відчуватиме на собі вплив не просто учнів, а вже культурної аудиторії. При самооб'єктних взаєминах дії учителя спрямовані, перш за все, на самого себе: примушувати себе стежити за репертуаром мистецьких гуртів та солістів, відвідувати прем'єри, відкриття та закриття сезонів, читати відгуки критиків, обговорювати свої враження з учнями тощо.

Результатом вищеописаних схематизованих дій матимемо:

- у першому випадку – учнів, які стали відвідувачами закладів культури і мистецтва, тобто учнів змінених, та вчителя, який залишився таким, як був – наполегливим та вимогливим до них;
- у другому – іншого вчителя внаслідок дії на нього змінених ним учнів, залишитися тим самим він не у змозі, бо розуміє, що інший учень потребує іншого вчителя;
- в останньому випадку – зміна учнів відбуватиметься не безпосередньо від дій вчителя, як при суб'єкт-об'єктних та суб'єкт-суб'єктних стосунках, а опосередковано: вчитель залучає себе до споживання мистецтва і, набувши нової якості, тобто увійшовши до лав мистецької публіки, він опосередковано вплине на учнів, зацікавивши їх своїми враженнями, думками, ставленням до незнайомого їм світу мистецтва.

Перетворення як сутність діяльності реалізується через вплив при $S - O$, взаємовплив при $S - S$, самовплив при $S = O$ відносинах і результатом його є:

- а) змінений об'єкт при незмінному суб'єкті;
- б) змінений об'єкт і змінений суб'єкт при взаємозмінених ними позиціях (об'єкта на суб'єкт та суб'єкта на об'єкт);
- в) змінений об'єкт як самозмінений суб'єкт. З одного боку, при таких відносинах зменшується коло перетворень, а з іншого – останні не потребують зовнішніх впливів і, відтак, збільшується їх ефективність [10].

Отже, класичні уявлення про суб'єкт діяльності з їх зосередженістю на змінах об'єкта як наслідку докладання дієвих зусиль суб'єктом описуються за допомогою, насамперед, таких категорій, як «ціль» та «засіб». Новий образ утворюється переміщенням у сферу змін саме суб'єктів, «які конституюють себе розуміючими персонажами» [15, 14], і вже має схарактеризовуватися крізь призму інтерсуб'єктивності. Соціокультурний формат діяльності вимагає зосередженості уваги актора на зміні самого себе через перетворення власного щоденного існування. Зрештою, вибудова актором самооб'єктних відносин у колі спільного з іншими існування і є ознакою його належності до суб'єкта соціокультурної діяльності. Основу цього складає:

- усвідомлення власних дій як вихідного та визначального етапу в становленні суб'єктної активності;
- визначення суб'єкта через зреалізовану здатність вибудовувати взаємини на тлі відносин із самим собою через звернення до самого себе, що, за В. Кудрявцевим, Г. Уразалієвою, є відкритістю до самовдосконалення та саморозвитку [16,17];
- розуміння діяльності, зокрема і навчальної, як спрямованої зміни самого себе через її «самокеріваність» (Д. Ельконін).

Ще одним важливим положенням визначення суб'єкта соціокультурної діяльності є осмислення своєї активності. В основі соціокультурної активності людини не завжди лежить свідоме цілепокладання та рефлексія.

Неусвідомлена ціль, невідрефлексована мотивація діяльності та її продукт/результат її саму не позбавляють смислу. Це підтверджують і постмодерністські філософські погляди на те, що практичність на сьогодні передбачає саме у дії та взаємодії виявлення і реалізації смислів, хоча останні не покладаються усвідомлено, на відміну від цілей та мети, а «неявно і неусвідомлювано інтенціоновані в реалізації їх» [15, 14]. Але належність саме до суб'єкта соціокультурної діяльності визначається свідомим ініціюванням власної щоденної активності та осмисленням її наслідків.

По-третє, доведеність діалогічної природи людини (М. Бахтін, М. Бубер, Ф. Розенцвейг та інші) та визнання її засадою розвитку особистості відбилися на нових формулюваннях діяльності та її суб'єкта. Усвідомлення неможливості набуття «більш чи менш об'єктивного знання про себе (само-свідомості) без посередництва інших» (В. Межуєв) актуалізує потребу розуміння себе через звернення до інших [17, 50; 17, 53]. На таких підвалинах і виникає діалог як наслідок прийняття необхідності формувати власний досвід життєдіяльності без виключення роздумів інших про сенс існування, звіряння за баченням інших результату особистих щоденних акцій, визнання недостатності власних думок про себе, про свою життєдіяльність для побудови спільного існування.

Сучасне витлумачення довільної перетворювальної активності, зрештою, набуває такого вигляду:

- поєднання реально перетвореного предмета з уявним його перетворенням як мисленневої зміни спричиняє двофокусність діяльності (В. Біблер);
- існування діяльності в парадоксальному поєднанні діяльності та «поза-діяльності» або діяльності та мислення, до того ж їх взаємообумовленість не зводиться до причинних зв'язків, але свідоме ставлення до діяльності є необхідним саме як її поза-діяльнісне визначення [18];
- незведеність особистості як суб'єкта до власної діяльності;
- свобода суб'єкта є поза-діяльнісним виміром діяльності через його зверненість до культури (В. Біблер);
- суб'єкт діяльності є її «провіщенням» (В. Біблер).

Осмислення суб'єкта діяльності сьогодні неможливо репрезентувати всебічно, обминувши витлумачення повсякденних здійснень пересічної людини на засадах соціокультурного підходу. Ґрунтом для його запровадження слугує, насамперед, синтетична концепція людини як суб'єкта культурної і соціальної творчості (О. Ахієзер). Вона вибудовується на осмисленні й об'єднанні різних традицій наукового і філософського знання, її історичні витоки ще потребують подальших досліджень, але ними, зокрема, є німецька класична філософія (концепція діяльнісної творчої природи суб'єкта), структуралізм (уявлення про організацію культури), російська філософія (цілісність світобудови) [19, 272].

Суб'єкт культури розглядається О. Ахієзером як носій здатності до:

- творчої, рефлексивної діяльності;
- критичного самовідтворення;
- забезпечення свого виживання за будь-яких умов (незважаючи на виклики історії, небезпеку дезорганізації, яка переростає в катастрофу тощо).

Сама культура конкретизується через виокремлення її особливих форм. По-перше, культурна програма діяльності людей та, по-друге, мораль як серцевина цієї програми дозволили науковцю взаємопов'язати саму культуру, людину як суб'єкта, що її створює, та моральні детермінанти людської життєдіяльності. У сучасному світі здатність суб'єкта розв'язувати проблеми існування, які стають дедалі складнішими, має розглядатися саме як масова здатність до напруженого пошуку шляхів, способів долання усталених ідеалів, які несуть програми відтворення недостатнього рівня здатності забезпечити виживання людства, запобігти глобальним катастрофам. Автором запроваджується підхід до пояснення історичного процесу через масовий особистісний культурний розвиток

Діалог між носіями різних моральних ідеалів, зорієнтований на досягнення базового консенсусу, за переконанням О. Ахієзера, на сьогодні має визначатися як прогресивні людські зусилля усвідомленого протиборства із соціокультурним розколом. Залежність існування суб'єкта (як особистості, так і будь-яких спільнот, починаючи від невеликих угруповань і аж до суспільства в цілому) від його здатності (реальної і потенційної) протистояти зростанню небезпеки дезорганізації доводиться автором переконливо і ґрунтовно.

Суперечлива цілісність взаємопроникнення культури і відносин суб'єкта утворює ґло для уявлень про соціокультурні процеси. Небезпека для існування суспільства – це недостатня здатність самого суспільства як суб'єкта культури правильно засвоїти обставини цього існування і прийняти ефективні для уникнення катастрофи рішення, забезпечуючи цим своє виживання.

Надання першості при осмисленні суб'єктом аналізу переходів між культурою та людськими взаєминами як пошуку смислів існування засновується на розумінні освоєння як результату перетворення особистістю зовнішньої реальності у зміст власної свідомості, діяльності, тобто в характеристики самого суб'єкта [20, 217]. Сенс при цьому виступає не тільки результатом освоєння, але й підвалиною для подальшого смислотворення (О. Ахієзер, А. Пелипенко, І. Яковенко). Осмислення стимулюється потребою і здатністю суб'єкта до самовідтворення. Останнє як діяльність реалізується лише як постійне переосмислення суб'єктом наявних умов існування (власних здатності

і можливостей, стану середовища, засобів здійснення життєдіяльності тощо). Критичний потенціал суб'єкта визначає здатність перетворювати особисту культуру в предмет своєї діяльності, її розмах, рівень та масштаби. Ускладнення сучасних умов людського існування невинно підвищує значущість саме переосмислення як зацентрованості на інтерпретації вже відомих (старих) смислів. Цим характеризується перехід до суперцивілізації, скерованої «на постійне підвищення ефективності власної діяльності, на постійне, в певному розумінні випереджальне поглиблення смислів» [20, 219-220].

Осмислення як переосмислення розглядається через такі елементи:

- тільки з (пере)осмисленою реальністю людина вступає у відносини;
- переосмислення уможливорюється лише як взаємопроникнення смислів суб'єктів, відтак, доступ до інших смислів реалізується у площині спілкування суб'єкта з іншим суб'єктом;
- контакт з іншим суб'єктом є шляхом звернення до способів освоєння зовнішніх, ще не привласнених смислів;
- особистість є суб'єктом осмислення. Співтовариства-суб'єкти, утворені на засадах особистісних відносин, існують у процесі переосмислень, постійних і таких, які реалізують взаємопроникнення смислів;
- виникнення нових смислів, зацентрованість на розривах в наступності складає сутність аналізу переосмислення [20, 220].

Отже, наступною засадою визначення суб'єкта соціокультурної діяльності є його саморепрезентація через вияв власних зусиль для осмислення особистих здійснень та руху в площині культурних опозицій. Такі звершення становлять, за своєю природою, набутки духовності, основними положеннями якої в новому тисячолітті є:

- принцип монадності як здатність репрезентувати Всесвіт, зокрема час, в якому живеш, свій народ та культуру, в межах індивідуальності, а також здійснювати зразкові вчинки, вияви інтелекту та зростаюче сумління;
- принцип еквіпотенційного крещендо як сходження завдяки творчим подіям до кульмінації життєвого шляху, до вищих цінностей. При цьому смерть виявляє вінець досягнень особистості, а не їх кінець і, відтак, становить альтернативу небуттю;
- принцип толерантності як заповнення відстані між полярними поглядами людей, їх комунікативна прилученість одне до одного;
- принцип полісистемності цілей як заперечення винятковості будь-якої цілі та фанатизму в її досягненні, наполягання на сполученні певної мети із системою підцілей;
- принцип проблемності людської жертви як спростування ідеї суспільної вимоги смертної жертви, наполягання на можливості принесення людського життя в жертву лише за умови вільного вибору такого вчинку особистістю;

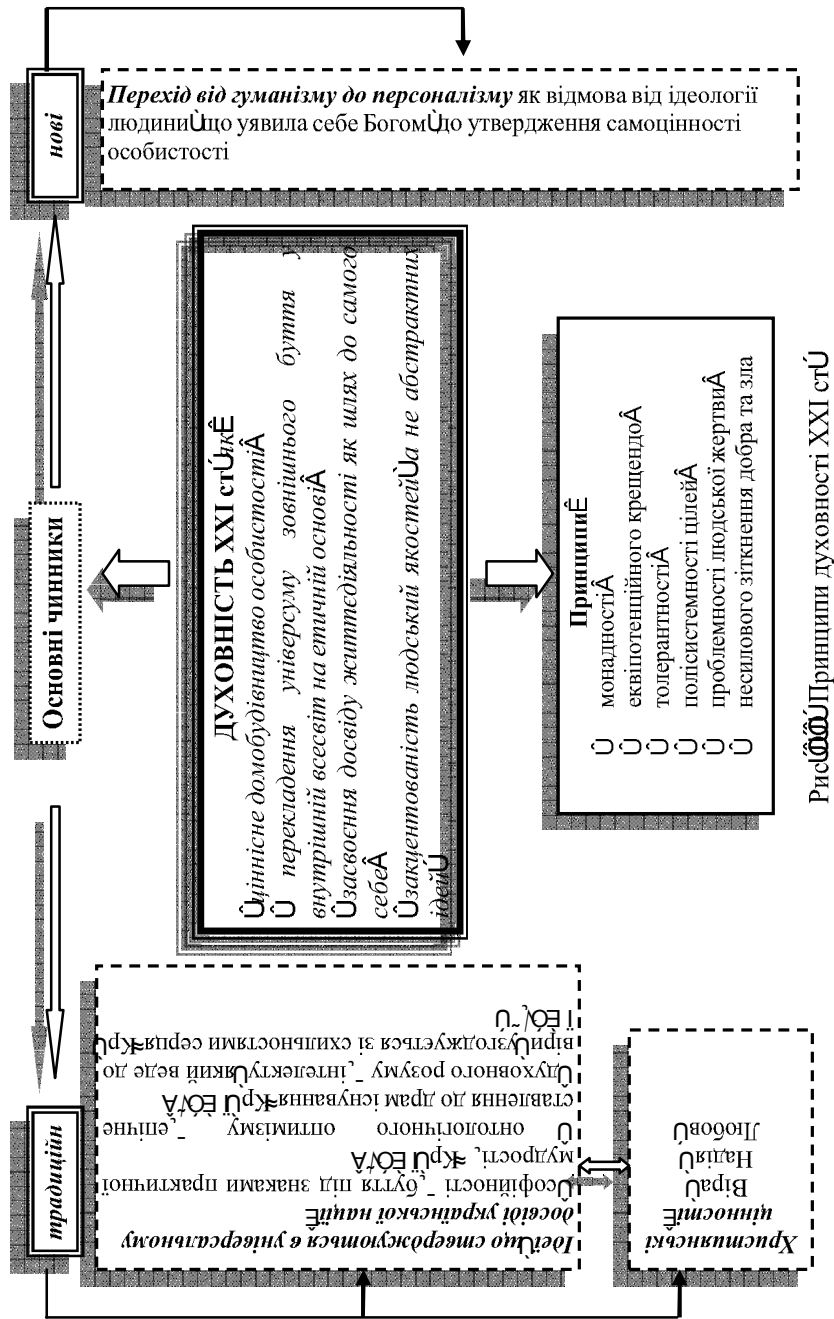

Рис. Принципи духовності XXI ст.

Принципи духовності XXI ст.

- принцип несилового зіткнення добра і зла як визнання насильницьких засобів аморальними, як своєрідне обґрунтування угод застосування сили [14, 474-482].

Наведемо змістовну сутність духовності XXI ст. за С. Кримським на рисунку.

Реалії сучасного повсякдення визначають умови здійснення суб'єктної активності, вони є тлом, на якому відбувається реалізація людиною програми культурного розвитку. Так, наприкінці минулого сторіччя було відкрито етнічний парадокс сучасності [21, 116]: в умовах глобалізації та інтернаціоналізації людської життєдіяльності констатують надто посилений інтерес до народної, саме як «своєї» культури, до традиційного способу життя як ідентифікатора «своєї» етнічності. Цей парадокс спостерігається і на теренах нашої країни. Наукове пояснення появи даного феномену таке: збільшення анонімності суспільства призводить до втрати його членами почуття належності до громади, відповідальності за те, що в ній та з нею відбувається, що компенсується об'єднанням людей за етнічними ознаками чи спільною вірою [22, 204-205]; «етнічний ренесанс» – повернення до усталеної форми структурування світу і взаємин у ньому – як результат руйнування ідеї, що скріплює суспільство і реакція на ефект невизначеності

Вважаємо, що культивування етнічної свідомості, перебільшена увага до цінностей традиційного суспільства є результатом осмислення пересічним загалом сучасної ситуації соціокультурного розвитку через її співвіднесення з одним із полюсів дуальної опозиції «усталене – нове», як апробованого та невідомого, а, отже, можливо, і руйнівного. Відторгнення другого полюсу при явному наданні пріоритету першому засвідчують діаметрально протилежне їх оцінювання. Ставлення до етнізації формується на визнанні її як такого способу, що поліпшує громадський устрій, надає більше можливостей для самореалізації та вибудовування взаємин тощо, тоді як у зверненні до незнайомого досвіду вбачається шлях здійснення своєї життєдіяльності за чужими вимірами.

Інверсія – як здатність людини наділяти смыслом те чи інше явище в межах усталеної культури [19, 275] – дозволяє досить швидко і при тому скільки завгодно разів змінювати таке ставлення. Саме це і засвідчує «етнічний ренесанс»: те, що визнається добрим сьогодні, набуває завтра характеристик протилежних, а з часом знову все повертається на «круги своя». Усвідомлення особистої відповідальності за необхідність долання застарілих ідеалів (у прикладі, що розглядається, такими є й інтернаціоналізація, і етнізація), прокладає шлях до оперування логікою медиації як осмислення-переосмислення опозицій дуальності завдяки спрямованості на формування нових смислів.

Масовий особистісний культурний розвиток як здатність кожного з пересічного загалу розвивати медіацію мусить бути унаочнений через запровадження ними іншої повсякденної активності на засадах перегляду привласненого раніше сенсу власної життєдіяльності. Сутнісно довільна активність у форматі соціокультурної діяльності – це масовий особистісний культурний розвиток, утворений завдяки сукупності змін, що сталися з кожною окремою пересічною людиною і який проявляється через вплив на зменшення/збільшення дезорганізації світового порядку, запобігання/спричинення глобальних катастроф. Усвідомленість і цілеспрямованість такої вибудови особистого існування і характеризує суб'єкта соціокультурної діяльності.

На його активності відбиваються і негаразди суспільства, і його досягнення в будь-якій сфері: політичній, економічній, культурній тощо. При цьому слід зазначити, що таке відбиття засвідчує рівень здатності суб'єкта до самовідтворювання: долаття перешкод не може зупинити особистість, воно лише має підсилити відповідальність за свої дії та вплив на інших. Активність суб'єкта реально позначається на суспільстві, підсилюючи через масове привласнення/відторгнення проголошені ним ідеали, визнані ним цінності.

Отже, визначення суб'єкта соціокультурної діяльності відбувається з посиленням на сучасне психолого-педагогічне та філософське розуміння:

- діяльності як активного перетворення, як неможливості в інший спосіб виходу за межі вже набутого досвіду існування;
- самоусвідомлення повсякденної життєдіяльності через звернення до навколишнього оточення, до Іншого;
- суб'єкта як вищої характеристики особистості;
- розвитку суб'єкта діяльності як носія соціокультурного потенціалу через включеність у простір спільного з іншими існування;
- пережиття як активної внутрішньої дії, що виявляє для суб'єкта відносини з оточенням, уможливорює освоєння ним світу культури;
- самооцінки як зрізаною, неповною способу зв'язання суб'єктної активності із значимими для культурного майбуття акціями.

Також важливим є визнання науковим загалом здатності пересічної особистості впливати на формування суспільних ідеалів та самовідтворення кожного у світі культури через свідоме докладання щоденних зусиль для цього.

Спираючись на вищеокреслене, розгорнемо наше бачення суб'єкта соціокультурної діяльності. Для цього сформулюємо основні положення, які окреслюють коло такої активності:

- суб'єкти соціокультурної діяльності – це поєднання особистостей за належністю до пересічного загалу. Слід зазначити, що: по-перше, таке поєднання репрезентує не суму активностей тих, хто до нього входить,

а нову якість їх сумісного перетворення спільного існування на засадах виробленого ними чи привласненого в готовому вигляді, але єдиного для них ідеалу соціобуття; по-друге, це поєднання, позбавлене деперсоніфікації, уможливує пов'язаність людини з іншими людьми (суб'єкт як громадивець) при збереженні нею автономності своєї активності (суб'єкт як самодіяльна особистість); по-третє, це поєднання – активність особистості для відтворення себе як цілісності, помножена на кількість поєднаних, утворює нові можливості впливу пересічного громадивця на побудову майбутнього людства;

- суб'єкт соціокультурної діяльності – це ініціатор роздумів про повсякдення, доцільності та можливостей його зміни-перетворення пересічними громадивцями через спрямовану побудову відносин у ньому;
- суб'єкт соціокультурної діяльності – це особистість як носій і ретранслятор продуктивного досвіду самовідтворення, що й визначає увесь спектр її власної активності;
- суб'єкта соціокультурної діяльності характеризує реалізація у щоденних акціях найвищого рівня особистої перетворювальної активності, яка є індивідуалізованою і визначається у відношенні до попередніх життєдіяльнісних проявів.

Результатом виявленої суб'єктної активності у форматі соціокультурної діяльності є позитивна динаміка масового особистісного розвитку, яку унаочнюють свідомо вибудовані щоденні акції на засадах сформованої персональної нормативності, осмислені як досвід життєдіяльності у громаді. Соціокультурна діяльність репрезентує ідею інтеграції впливу кожної пересічної людини на суспільство, культуру. Її реалізація відбувається через знаходження кожним свого місця у справі запобігання негативним наслідкам просування людства шляхом технократичного розвитку. Суб'єкт не може залишитися осторонь публічних обговорень таких проблем, дискусій, їх ініціювання та залучення до цього найширшого кола сучасників. Соціокультурна діяльність у суб'єктному вимірі схарактеризовується як:

- самодіяльність, бо є впливом актора на самого себе;
- співдіяльність, оскільки постає спрямованим вибудовуванням спільного повсякдення;
- взаємодіяльність, тому що є узгодженим перетворенням пересічного загалу;
- інтра-діяльність як внутрішні зміни актора;
- інтер-діяльність через вплив внутрішніх змін актора на оточення, на реалії соціокультурного життя та майбутнє;
- діяльність гуртом. Відтворюючи звичну активність завдяки масовому привласненню нового буденного знання, у щоденне існування громади входять інші способи його здійснення, відбувається обробка вже набутого досвіду відповідно до зміненого соціокультурного середовища;

- діяльність окремішня, бо, хоча щоденна життєдіяльність і є співбуттям, прожиття буднів як самозміни завжди особистісне.

Основними напрямками соціокультурної діяльності є репрезентація та ретрансляція досвіду культуропобуту в його природному перебігу. Моральний і вчинковий аспекти такої діяльності впливають із потенційно-актуального та актуально-динамічного компонентів її сенсу. Мета соціокультурної діяльності не є самоцінною, як і дії, за допомогою яких вона досягається. Цінності набуває власне процес самовпливу.

Відтак бути суб'єктом соціокультурної діяльності означає не стільки виявляти все нові і нові фрагменти буття Всесвіту як об'єкти дій і пізнання [8, 3], скільки виявляти себе в усе нових і нових фрагментах майбутнього буття Всесвіту як об'єкта для повсякденних дій і пізнання. Суб'єкт соціокультурної діяльності – певна особистість, життєдіяльнісна активність якої реалізується у площині культуротворення та споживання культури як формату репрезентації та ретрансляції соціокультурної ідеї інтеграції пересічних впливів на становлення пріоритетів культури.

Суб'єктна активність у площині соціокультурної діяльності більшою мірою пов'язана не з потребами особистості, а з її інтересами, бо, по-перше, інтересу притаманна вибірковість, на відміну від потреби, та, по-друге, якщо задоволена потреба загасає, то інтерес, навпаки, може ще більше посилюватися. Вплив на соціокультурне середовище способом зміни особистістю самої себе і є шляхом суб'єкта соціокультурної діяльності. Розбіжності між уявленнями громадівця про щоденне існування за ідеєю соціокультурної діяльності та реаліями його життєдіяльності є рушієм просування особистості цим шляхом.

Соціокультурна діяльність – це похідна від постановки людиною перед собою питань буття. Людина сама повинна обрати для себе шлях суб'єкта соціокультурної діяльності. Вибір виявляє рівень її переймання проблемами майбутнього, її спрямованість на вибудову повсякдення за соціокультурними нормами. Особистісне виокремлення себе з оточення, яке виступає колективним соціальним суб'єктом та усвідомлення власної здатності протистояти дезорганізації у навколишньому світі, є ознаками становлення громадівця як суб'єкта соціокультурної діяльності в певних рамках власного існування.

Неможливість уявити, досягнути всі форми активності суб'єкта соціокультурної діяльності, що існували, існують і будуть існувати, спричиняє принципову неможливість визнання єдиного для всього людства способу не просто актуалізації культурного досвіду, але й організації взаємовідносин на його засадах. Багатоманітність культури як форм постановки людиною питань буттєвого характеру перед собою не є демонстрацією її особистісних можливостей, а утвердженням ідеї наявності альтернативних шляхів пошуку відповідей на ці питання.

Неефективність застосування описового методу при дослідженні сутності суб'єкта соціокультурної діяльності впливає не з неможливості зафіксувати все різноманіття численних проявів такої активності у соціумі (хоча і це, безперечно, має місце, бо А. Арнольдov підкреслює, що «...однозначних рішень в культурі не існує. Культура живе у світі множинності» (переклад мій – О. Ж.) [24, 34]), а з недоцільності самого бажання їх охопити. Дослідження дій суб'єкта соціокультурної діяльності потребує такого підходу, який надає змогу усвідомити механізми перетворення потенцій культури як сукупності цінностей культури у відносини як реальну форму дійсності. Саме забезпечення єдності культури і соціальних відносин є необхідною умовою для ефективного суспільного відтворення.

Отже, соціокультурна діяльність є практикою повсякдення і через його «побутову оформленість» (Н. Козлова) набуває забарвлення звичності і звичайності. Саме ці характеристики є визначальними при окресленні кола можливих її суб'єктів. Ним є всі і кожний, увесь пересічний загал, тобто ті, хто відтворює повсякчас досвід самоздійснення в умовах спільного існування як руху в культурі.

Суб'єкт соціокультурної діяльності – особистість, яка через осмислення повсякденних дій свідомо спрямовує власну активність на відтворення сенсу життєдіяльності. Функціонально активність є самовідтворенням людини в умовах повсякденного існування, сьогодні це високого рівня нестабільність. Ми окреслюємо суб'єктну активність у площині соціокультурної діяльності як вияв і реалізацію ініціатив, спрямованих на самозміну в межах повсякденної життєдіяльності. Змістовно активність репрезентується повсякчасним і повсюдним самовизначенням людини у її взаєминах з оточенням як носія певної моралі та ідеалу.

Динамічність смислових картин світу збільшується від однієї культурної епохи до наступної. Переосмислення як засвоєння культурних надбань за таких умов набуває все більшого ускладнення, хоча б через неможливість досягнути все розмаїття смислів, що залишаються поза межами власної культури суб'єкта. Разом із збільшенням питомої ваги подій духовної реальності підвищується і впливовість втілених в матеріальні дії людей будь-яких ідей на майбуття. Така впливовість на сьогодні набагато сильніша, потужніша за природні катаклізми [1, 236].

Дослідження соціокультурної діяльності як провідної перетворювальної повсякденної активності пересічних громадянців у сучасному світі, зважаючи на означене вище, не може бути викреслене з кола актуальних наукових проблем. Необхідним виявляється подальший розгляд змістовної сутності активності суб'єкта соціокультурної діяльності як протиставлення квазіієвості сучасника заради уникнення бути «викресленим» з кола «долучених» до визнаних суспільних пріоритетів та реалізації їх у престижній життєдіяльності.

Що чекає людство – край культури чи акумуляція її надбань у повсякденні – залежить від повсякчасної активності кожного громадянина. Зрештою, формування студентів як суб'єктів соціокультурної діяльності в такому контексті і становить вимірний напрям розвитку вищої освіти через навчання вибудовувати власну життєдіяльність та виявляти динамічні характеристики її розгортання на тлі нової нормативної регламентації, яка б заперечувала та протистояла як «масовій пострадянській ідіосинкразії до будь-якої громадської активності», так і традиції «навченої безпорадності» [25, 105].

Література:

- Ў Назаретян А.П. Универсальная эволюция субъектности: от ретроспекции к прогностике // Мир психологии. – 2000. – № 1(21). – С. 230-242.
- Ў Жорнова О.І. Формування суб'єкта соціокультурної діяльності як педагогічна проблема // Вісник книжкової палати. – 2005. – № 7. – С. 21-24.
- „Ў Сайко Э.В. Детство в субъектном определении общества как субъекта социального бытия // Мир психологии. – 2002. – № 1(29). – С. 3-8.
- їЎ Можейко М.А. Смерть субъекта // История философии. Энциклопедия // ~~www.humanities.edu.ru/db/msg/8145~~
- їЎ Жорнова О.І. До проблеми формування творчого ставлення до культури: педагогічні аспекти культурного споживання // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. пр. Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України, Запорізький інститут вдосконалення вчителів / Ред. кол.: Т.І. Сушенко (відп. ред.) та ін. – К. – Запоріжжя. – Вип. 16. – 2000. – С. 179-182.
- їЎ Жорновая Е.И. К вопросу о формировании представлений о повседневной активности в мире современной культуры // Социальные технологии: Актуальные проблемы теории и практики. Международный межвузовский сборник научных работ. – Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко, Московский социальный государственный университет, Одесский национальный университет им. И.И. Мечникова, Гуманитарный университет «Запорожский институт государственного и муниципального управления»; редкол.: Скидин О.Л. (главный ред.) и др. – Запорожье: Издательство ГУ «ЗИГМУ», 2005. – Вып. 26. – С.133-140.
- ЁЎ Агафонова Е.В. Соотношение автора и нарратива в современном философском дискурсе (в контексте «смерти субъекта») // www.humanities.edu.ru/db/msg/8145
- ЁЎ Брушлинский А.В. Проблемы субъекта в психологической науке // Психологический журнал. – 1991. – Т. 6. № 12. – С. 3-11.
- Ў Резник Ю.М. Человек и общество (опыт комплексного изучения) // Личность. Культура. Общество. – 2000. – Т. II. – Вып. 3 (4). – С. 212-240.
- ÔЎ Жорнова О.І. До питання дослідження суб'єктного впливу в процесі соціокультурної діяльності // Социальные технологии: Актуальные проблемы теории и практики. Международный межвузовский сборник научных работ. – Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко, Московский социальный государственный университет, Одесский национальный университет им. И.И. Мечникова, Гуманитарный университет «Запорожский институт государственного и муниципального

- управления»; редкол.: Скидин О.Л. (главный ред.) и др. – Запорожье: Издательство ГУ «ЗИГМУ», 2004. – Вып. 22. – С. 99-104.
- Михайлов Ф.Т. Первый постулат общего человековедения // Психологическая наука и образование. – 2002. – № 2. – С. 46-52.
- Бойко А.М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації (підготовка вчителя до формування виховуючих відносин з учнями). Навчально-методичний посібник. – К.: ІЗМН, 1996. – 232 с.
- Жорнова О.І. Соціально-педагогічна робота як соціокультурний контакт//Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. / Кол. авт. – Вып. 34. – К.: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2002. – С. 156-164
- Кримський С. Принципи духовності ХХІ століття // Дві Русі / За загальною ред. Л. Івшиної. – Видання друге, стереотипне. – К.: Українська прес-група, 2004. – С.458-484.
- Лой А.М., Толстоухов А.В. Практична філософія сьогодення: предмет і перспективи // Практична філософія. – 2000. – № 1. – С. 6-19.
- Кудрявцев В.Т., Уразалиева Г.К. Субъект деятельности и онтогенеза // Вопросы психологии. – 2001. – № 4. – С. 14-30.
- Межуев В.М. Судьба цивилизаций: конфронтация или диалог? // Личность. Культура. Общество. – 2003. Том V. – Вып. 3-4 (17-18). – С. 44-54.
- Библер В.С. От наукоучения – к логике культуры: Два философских введения в двадцать первый век. – М.: Политиздат, 1990. – 413 с.; Библер В.С. Самостоянье человека: «Предметная деятельность» в концепции Маркса и самодетерминация индивида. – Кемерово: Алеф, 1993. – 94 с.; Библер В.С. Понимание Л.С. Выготским внутренней речи и логика диалога (еще раз о предмете психологии) // Методологические проблемы психологии личности. – М., 1981. – С. 117-134.
- Кондаков И.В., Пивоваров Ю.Л., Яркова Е.В. Субъектный компонент в осуществлении и понимании динамики российского общества и российская история в воспроизводстве субъекта культуры (Размышление над книгой А.С. Ахиезера «Россия: критика исторического опыта») // Мир психологии. – 2001. – № 4. – С. 271-276.
- Ахиезер А.С. Проблема переходов в социокультурных процессах и феномена осмысления – переосмысления ситуации // Мир психологии. – 2000. – № 1 (21). – С. 217-222
- Мухина В.С. Личность и этносы в условиях столкновения цивилизаций // Мир психологии. – 2001. – № 49028 . – С. 114-127.
- Альтерматт У. Этнонационализм в Европе. – М., 2000.
- Лебедева Н.М. Введение в этническую и кросс-культурную психологию. – М., 1999.
- Арнольдов А.И. Введение в культурологию (новая расширенная редакция). Учебное пособие. – М.: Народная академия культуры и общечеловеческих ценностей, 1993. – 352 с.
- Степаненко В. Суспільна трансформація у соціокультурній моделі інтерпретації // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2003. – № 4. – С. 89-110.

Елена Жорнова. Субъект социокультурной деятельности: научно-теоретическое обоснование измерений высшего образования

В статье определяется содержательная сущность субъекта социокультурной деятельности как актуального параметра изменений высшего образования. Очерчены отличия социокультурной деятельности, охарактеризован ее субъект в плоскости культурных оппозиций. Сформулированы также основные положения, предопределяющие сферу приложения усилий субъектом социокультурной деятельности.

...